

ارزیابی سناریوهای آموزش عالی جهان در افق ۲۰۲۵ میلادی

غلامعلی منتظر^۱، نگار فلاحتی^۲

^۱دانشیار مهندسی فناوری اطلاعات دانشگاه تربیت مدرس، montazer@modares.ac.ir

^۲کارشناس ارشد مهندسی فناوری اطلاعات، negar.falahati@gmail.com

چکیده - یکی از راه‌های برای ترسیم آینده یک جامعه، بررسی وضعیت آینده دانشگاه‌های آن جامعه است. اساس پیش‌بینی، عدم اطمینان از آینده است و یکی از اهداف آینده‌پژوهی توصیف آینده‌های بدیل است. سناریوها یکی از ابزارهای شگفت‌انگیز برای دستیابی به این هدف هستند. داشتن درک و تصویری از آینده‌های باورکردنی، در دنیای پر از متغیر و پیچیدگی امروز، مقدمه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری برای حوزه‌های مختلف است. یکی از روش‌های شناخت آینده‌های باورکردنی، بهره‌گیری از برنامه‌ریزی بر پایه سناریوسازی است. بنابراین با توجه به نقش کلیدی آموزش عالی در جامعه، در این مقاله هدف آن است که مجموعه‌ای از سناریوهای آینده آموزش عالی جهان بررسی شوند. بدین منظور سناریوهای مرکز مطالعات سیاستگذاری آموزش عالی، مجموعه سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، سناریوهای آینده دانشگاه‌های مالزی، سناریوهای آینده آموزش عالی کشور انگلیس و آمریکا در افق زمانی ۲۰۲۵ میلادی بررسی و تشریح شده‌اند.

۱- مقدمه

شده در جهان و سناریوهای تدوین شده براساس این مطالعات ارائه شده است و در نهایت این سناریوها براساس مهم‌ترین نیروهای نیروهای پیش‌ران شکل دهنده هر سناریو دسته‌بندی می‌شوند.

دانشگاه‌ها سهم به‌سزایی در راهبری جوامع برعهده دارند. برای نشان دادن میزان اهمیت آموزش عالی، محققان دانشگاه را در مرکز مثلثی به نام «مثلث اطلاعات»^۱ در نظر می‌گیرند که رؤس آن، آموزش و پژوهش^۲، نوآوری^۳ و خلاقیت^۴ هستند (Gul, 2010). داشتن درک و تصویری از آینده‌های باورکردنی، در دنیای پر از متغیر و پیچیدگی امروز، مقدمه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری برای حوزه‌های مختلف است. یکی از روش‌های شناخت آینده‌های باورکردنی، بهره‌گیری از برنامه‌ریزی بر پایه سناریوسازی است (Puglisi, 2004). یکی از گام‌های اولیه در سناریونگاری شناسایی نیروهای پیش‌ران است (Glenn, 1994). پیش‌ران‌ها به مهم‌ترین و اثرگذارترین نیروهای شکل‌دهنده آینده اشاره دارند (مانند پیشرفت‌های فناوری) (ملکی‌فر، ۱۳۸۵). بنابراین، در ادامه مجموعه‌ای از مطالعات آینده‌پژوهی انجام

۲- سناریوهای آینده آموزش عالی در جهان

۲-۱- سناریوهای مرکز مطالعات سیاستگذاری آموزش عالی^۵

مرکز مطالعات سیاستگذاری آموزش عالی دو دسته سناریو تدوین کرده است که در دو بخش «الف» و «ب» ارائه شده‌اند. دسته اول این سناریوها (الف)، در سال ۲۰۰۱ و برای بررسی آینده آموزش عالی کشور هلند تدوین شده است. دسته دوم این سناریوها (ب)، در سال ۲۰۰۴ و برای بررسی وضعیت آموزش عالی کشورهای اروپایی با چشم‌انداز ۱۵ ساله (تا سال ۲۰۲۰) تدوین شده‌اند. در ادامه به تشریح این سناریوها پرداخته می‌شود:

^۱ Information Triangle

^۲ Education and Research

^۳ Innovation

^۴ Creative

^۵ The Center for High Education Policy Study (CHEPS)

در حالی که آموزش تمام عمر به وضعیتی اشاره می‌کند که افراد در سنین مختلف و به دلایل مختلف (بازنشستگی، بازآموزی و...) دوباره به تحصیلات دانشگاهی روی می‌آورند و بیش از نیمی از جمعیت دانشجویان در سنین بالای ۴۰ سال قرار دارند.

سناریو اول: در این سناریو بخش عمومی و دولت، نقش مهمی در کنترل و اداره بخش آموزش عالی دارند. آموزش و یادگیری، براساس محتوای الکترونیکی صورت می‌پذیرد و در مواردی یادگیری، ترکیبی از روش‌های سنتی و رایانه محور است. دانشگاه‌ها آموزش و پژوهش را به طور همزمان انجام می‌دهند و بین این دو تفکیک قائل نمی‌شوند.

سناریو دوم: مشخصه اصلی این سناریو، تفکیک آموزش از پژوهش است، هم ممکن است حاکمیت بر بخش آموزش عالی تسلط داشته باشد و هم ممکن است بخش خصوصی در این حوزه وارد فعالیت شود. دانشگاه‌ها از لحاظ مأموریت سازمانی و نوع مؤسسات متنوع می‌شوند.

سناریو سوم: تفاوت این سناریو با سناریو قبل در این نکته است که در این سناریو دولت نقشی در اداره بخش آموزش عالی ندارد و نقش عمده را بخش خصوصی بازی می‌کند. در این سناریو بخش آموزش عالی از انعطاف‌پذیری بالایی برخوردار است.

۲-۲- مجموعه سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱

کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی چهار دسته سناریو تدوین کرده‌اند که در پنج بخش «الف»، «ب»، «ج»، «د» و «ه» ارائه شده‌اند. دسته اول این سناریوها (الف) در سال ۲۰۰۳ با تمرکز بر مفهوم دانش تدوین شده‌اند. دسته دوم (ب) در سال ۲۰۰۴ با تمرکز بر مأموریت-های دانشگاه‌ها، دسته سوم (ج) در سال ۲۰۰۶ با تمرکز بر مفهوم پژوهش در آموزش عالی، دسته چهارم این سناریوها (د) در سال ۲۰۰۶ با تمرکز بر مفهوم آموزش و توسعه پنجم (ه) نیز در سال ۲۰۰۶ با توجه به آینده آموزش در آموزش عالی تدوین شده‌است. در ادامه به تشریح این مجموعه سناریوها پرداخته شده است.

الف- این پژوهش با استفاده از روش دلفی، در سازمان‌ها و مؤسسات پژوهشی کشور هلند و با چشم‌انداز ۱۰ ساله در سال ۲۰۰۱ میلادی، انجام شده است. توجه این سناریوها، بر بخش آموزش عالی، از دید ملی است و روندهای تأثیرگذار بر آموزش عالی را با رویکرد ملی مورد توجه قرار داده است. در ادامه به توضیح سناریوها پرداخته می‌شود (Kubler, 2010):

سناریو اول: براساس این سناریو، آموزش عالی هم از سوی بخش عمومی و هم از جانب دولت تأمین مالی می‌شود، تصمیم‌گیری‌ها در این بخش، به حاکمیت وابسته است و مؤسسات یکسانی در زمینه آموزش فعالیت خواهند داشت.

سناریو دوم: در این سناریو به‌رغم اینکه کنترل و تنظیم برنامه‌ها در اختیار دولت است، بخش خصوصی هم از اختیارات زیادی برخوردار است و بر برنامه‌های تقاضامحور، تمرکز کمتری وجود دارد. میزان دانشجویان مهاجر به اروپا، افزایش می‌یابد.

سناریو سوم: بخش آموزش کاملاً به بخش خصوصی واگذار می‌شود و رقابت در بازار آموزش برای جذب دانشجویان ملی و بین‌المللی افزایش می‌یابد. بنابراین، آموزش، تقاضامحور می‌شود. تأمین‌کنندگان خارجی نقش مهمی در آموزش عالی بر عهده دارند.

ب- سناریوهای مرکز مطالعات سیاستگذاری آموزش عالی در سال ۲۰۰۴، وضعیت آموزش عالی کشورهای اروپایی را در چشم‌اندازی ۱۵ ساله (تا سال ۲۰۲۰) بررسی می‌کند. براساس این سناریوها، وضعیت سیاسی و اقتصادی امروز بر نحوه شکل‌گیری آینده به شدت تأثیرگذار خواهد بود. ویژگی‌های شاخص این سناریوها به شرح زیر است (Kubler, 2010):

الف- تأمین مالی هزینه‌های دانشگاهی هم به صورت عمومی و هم از طریق دولت به صورت متمرکز

ب- شبکه‌سازی قوی در بین مؤسسات، پژوهشگران و دانشجویان و دیگر بازیگران و دسترسی آزاد به دانش

ج- ایجاد بازار و تقاضامحور شدن آموزش

د- توجه به یادگیری تمام عمر در هر سه سناریو

ه- تأثیرگذاری پیش‌ران توسعه فناوری بر شکل‌گیری هر سه سناریو.

نکته قابل توجه در این سناریوها توجه به مفهوم آموزش اولیه و آموزش تمام عمر است. آموزش اولیه به وضعیتی اشاره دارد که دانشجویان پس از اتمام تحصیلات متوسطه وارد دانشگاه می‌شوند و اغلب دانشجویان در سنین زیر ۲۳ سال قرار دارند،

¹ Organization of Economic Cooperation & Development (OECD)

سناریو اول: طبق این سناریو، میزان تمرکز در ارائه مدارک تحصیلی، آموزش و یادگیری تغییری نخواهد داشت. دانشگاهها مانند امروزه خواهند بود و امور آموزشی و پژوهشی را با هم انجام می دهند.

سناریو دوم: در این سناریو میزان تمرکز بر ارائه مدارک تحصیلی در مقابل تنوع مدارک تحصیلی کاهش یافته و در واقع به هر دو عامل به یک اندازه توجه می شود، لیکن رویکرد نسبت به شیوه آموزش و یادگیری بدون تغییر می ماند. سه مأموریت دانشگاه (آموزش، پژوهش، خدمات اجتماعی) با هم در تعادلند.

سناریو سوم: در این سناریو مؤسسات براساس عملکرد، حوزه ای که در آن فعالیت می کنند و اینکه چه گروهی از دانشجویان بازار هدفشان را تشکیل می دهند، تخصصی می شوند. دانشجویان حق انتخاب دارند و بر همین اساس رقابت بین مؤسسات بیشتر می شود. فناوری نقش مهمی در آموزش دارد.

سناریو چهارم: رویکرد دانشگاهها نسبت به یادگیری تغییر می کند و یادگیری تمام عمر مورد توجه است. آموزش عالی منبعی برای رشد متخصصان می شود، در دانشگاهها دوره های کوتاه مدت، آموزش از دور و آموزش الکترونیکی ارائه می شود.

سناریو پنجم: در این سناریو علاوه بر تغییر رویکرد نسبت به یادگیری، مؤسسات آموزشی مختلف مدارک متنوع تری را ارائه می دهند. تحصیلات عالی بیشتر تقاضامحور و بازارمحور می شوند، مشارکت مؤسسات آموزشی با صنعت افزایش می یابد.

سناریو ششم: در این سناریو یادگیری تمام عمر، باز و شبکه ای به شدت مورد توجه است و از سویی تنوع مدارک تحصیلی افزایش یافته است.

ج- با گسترش تفکیک بین آموزش و پژوهش در کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، سناریوهای ذیل، در سال ۲۰۰۶ و با چشم انداز ۲۰ ساله، برای بررسی چالش های پیش روی پژوهش تدوین شدند (اصفهانی، ۱۳۸۹).

سناریو اول: پژوهش های دانشگاهی از جانب دولت تأمین مالی می شوند و همکاری در سطح بین المللی وجود دارد. دستیابی به دانش و تأمین هزینه های پژوهشی رایگان است.

سناریو دوم: در این سناریو، دولت بر آموزش عالی حاکم است و تمرکز بخش آموزش عالی در پژوهش، بر منافع ملی است. بسیاری از پژوهش ها به صورت محرمانه انجام می شوند.

الف- کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۲۰۰۳ پژوهشی را با چشم انداز ۲۰ ساله و با تمرکز بر مفهوم دانش انجام دادند (Miller, 2003). براساس این مجموعه سناریوها دانش دارای دو قلمرو اصلی است: اولی دانش موجود است که دانشی است که مردم در طول زندگی از آن بهره می برند. این دانش ذخیره دانش بشری در سال های گذشته است. دومی جریان دانشی را نشان می دهد که از اکتشاف دانش جدید حاصل می شود. دانش اکتشافی ممکن است از بازاندیشی دانش قدیم (جریان دانش) و یا تولید دانش جدید باشد. دانشگاهها هم به آموزش و بهره گیری از دانش موجود می پردازند و هم به اکتشاف دانش (جریان دانش) مشغولند. بنابراین وظیفه آموزش عالی نگهداری و حفظ دانش موجود، کشف دانش جدید و توزیع دانش است (اصفهانی، ۱۳۸۹):

سناریو اول: براساس این سناریو میزان دانش بری جامعه در این سناریو تغییری جدی نمی یابد، بنابراین تقاضا برای دانش مانند گذشته باقی می ماند و توزیع دانش از طریق مؤسسات آموزشی، به صورت مجزا و انحصاری صورت می پذیرد.

سناریو دوم: در این سناریو بخش آموزش عالی تلاش می کند به تولید کننده دانش با حداکثر شفافیت در عملکرد تبدیل شود. رویکردی باز و شبکه ای نسبت به تولید دانش وجود دارد و به حقوق مالکیت فکری توجه چندانی نمی شود. بخش آموزش عالی در زمینه تولید دانش در حاشیه قرار می گیرد.

سناریو سوم: با وجود دسترسی آزاد به منابع دانش، برای حرکت به سمت دانش بری بالا تلاش می شود. رویکردهای مدافع حقوق مالکیت فکری برای حفظ منابع دانشی تولید شده در انحصار خود، پی گیری می شوند. به دلیل کنترل دولت و عدم تنوع در بخش، آموزش عالی جذابیت چندانی برای جامعه نخواهد داشت و به یک مرداب حاشیه ای^۱ تبدیل می شود.

سناریو چهارم: در این سناریو آموزش عالی به یکی از شالوده های اصلی جامعه با میزان دانش بری بالا تبدیل شده است. مدرک دهی دانشگاهها به نظام ارزیابی شایستگی تبدیل شده است.

ب- کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۲۰۰۴ پروژه ای را اجرا و براساس آن سناریوهای ذیل را با چشم انداز ۲۰ ساله، تدوین کردند (Vincent, 2004).

¹ Marginal Lagoon

و پژوهشی از هم جدا شده‌اند و بر حسب وظایف خود تخصصی شده‌اند.

ه- در این مجموعه از سناریوها، حوزه آموزش از دو بعد عرضه و تقاضا (ساز و کار بازار) بررسی شده است. براساس بعد تقاضا، عامل ارزش تقاضا مطرح شده است. در بعد دیگر، عرضه در حوزه آموزش بررسی شده است. در سوی دیگر نظام‌های بسته عرضه آموزش مدتظر قرار می‌گیرند که در این حالت دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی مطابق استانداردهای سابق عمل می‌کنند و مدیریت نحوه عرضه آموزش براساس ساختارها و استانداردهای از پیش تعیین شده صورت می‌پذیرد (اصفهانی، ۱۳۸۹):

سناریو اول: نظام‌های عرضه آموزش باز هستند و آموزش به صورت جمع‌گرا (تقاضامحور) است. باز بودن نظام آموزش از یک سو و جمع‌گرایی مراکز آموزشی از سویی دیگر اقتدار و حاکمیت مراکز آموزشی را با چالش روبه رو کرده است.

سناریو دوم: آموزش به صورت جمع‌گرا است و نظام‌های عرضه آموزش بسته هستند. دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی ضمن پیروی از ساختارها و استانداردهای پیشین، همچنان قدرت عمل را در دست دارند و در مقابل تغییرات به طور هماهنگ واکنش نشان می‌دهند.

سناریو سوم: نظام‌های عرضه آموزش بسته و آموزش به صورت فردگرا (عرضه‌محور) است. از آنجا که حرکت مؤسسات آموزشی به سوی فردگرایی است، از اقتدار مراکز آموزشی کاسته می‌شود و در واقع توسط یادگیرندگان و یا متقاضیان آموزش مدیریت می‌شوند.

سناریو چهارم: آموزش فردگرا است و نظام‌های عرضه آموزش بازند و مؤسسات توسط مشتریان و متقاضیان آموزش مدیریت می‌شوند.

ج- سناریوهای آینده آموزش عالی کشور انگلیس

عوامل متعددی، مانند تغییرات جمعیتی دانشجویان مهاجر و ملی و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، بر آینده آموزش عالی در کشور انگلیس، تأثیر عمده‌ای خواهند گذاشت. به همین دلیل، در این کشور دو پژوهش درباره آینده آموزش عالی، با چشم‌اندازهای ۲۰ ساله انجام شده است و براساس هر کدام از این پژوهش‌ها سناریوهایی تدوین شده‌اند. در ادامه سناریوهای طرح شده تشریح می‌شوند.

الف- در پژوهش اول، دانشگاه‌های انگلیس تحقیقی را با تمرکز بر میزان تأثیرپذیری اندازه و شکل بخش آموزش عالی، از نظر

سناریو سوم: آموزش در سطح بین‌المللی ارائه می‌شود و نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی حاکم شده‌اند. مؤسسات آموزش عالی به صورت جهانی برای ارائه خدمات رقابت می‌کنند. آموزش و پژوهش از هم جدا می‌شوند.

سناریو چهارم: در این سناریو از سویی اصول کسب و کار بازار بر بخش آموزش عالی حاکم است و از سوی دیگر دولت بر بخش آموزش عالی کنترل دارد و تمرکز پژوهش بر منافع ملی است. در این سناریو پژوهش‌های دانشگاهی را هم بخش عمومی و هم دولت حمایت می‌کنند.

د- در سال ۲۰۰۶ کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، علاوه بر سناریوهای فوق که در حوزه پژوهش در آموزش عالی تدوین شده‌اند، سناریوهایی درباره آینده آموزش در بخش آموزش عالی تدوین کردند. تفاوت این سناریوها با سناریوهای بخش «ج» در این است که در اینجا تمرکز تحقیق بر بخش آموزش است و در بخش قبل تحقیق بر تدوین سناریوهای آینده پژوهش متمرکز بود. در ذیل به شرح این سناریوها پرداخته شده است (Kubler, 2010).

سناریو اول: در این سناریو آموزش عالی تاحد زیادی بین-المللی شده است و درگیر شبکه‌سازی میان مؤسسات، دانشجویان و پژوهشگران است. تمام داده‌ها و ابزارهای پژوهشی برای دانشجویان و پژوهشگران از طریق وب در دسترس است.

سناریو دوم: در این سناریو دولت بر آموزش عالی حاکم است و تمرکز بخش آموزش عالی بر منافع منطقه‌ای است. در این سناریو، مؤسسات آموزش عالی برای پاسخ‌گویی به نیازهای آموزشی و پژوهشی منطقه‌ای در نظر گرفته می‌شوند. پژوهش در دانشگاه‌ها محدود می‌شود و هدف اولیه دانشگاهیان آموزش خواهد بود.

سناریو سوم: براساس این سناریو، آموزش در سطح بین-المللی ارائه می‌شود و دولت آموزش عالی را تأمین مالی می‌کند، اما بخش‌های خصوصی نیز در آموزش عالی سرمایه‌گذاری می‌کنند. در سرمایه‌گذاری پژوهشی، میان برخی مؤسسات رقابت وجود دارد.

سناریو چهارم: در این سناریو از سویی اصول کسب و کار بازار بر بخش آموزش عالی حاکم است و از سوی دیگر تمرکز آموزش بر منافع ملی است. در این سناریو، مؤسسات آموزشی

سناریو چهارم: دانشگاه‌ها به بخش خصوصی وابسته‌اند و برخی از موسسات در زمینه پذیرش دانشجوی بین‌المللی فعالیت می‌کنند، اما اغلب در بازار ملی فعالیت می‌کنند. بیشتر دانشجویان به صورت پاره‌وقت تحصیل می‌کنند. ارتباط صنعت با آموزش عالی قوی است و بین مؤسسات برای کسب درآمد از طریق ارائه دوره‌های آموزشی رقابت وجود دارد.

سناریو پنجم: دانشگاه‌ها بین‌المللی هستند و به بخش خصوصی وابسته‌اند. بودجه آموزش عالی به صورت عمومی از طریق دریافت مالیات تأمین می‌شود، بنابراین تک تک افراد جامعه از کم‌ترین حقوق ادامه تحصیل برخوردارند. بخش آموزش عالی قوی خواهد بود و رشته‌های تحصیلی به صورت پاره‌وقت، تمام‌وقت و آموزش از راه دور ارائه می‌شوند.

۲-۳- سناریوهای آینده دانشگاه‌های مالزی

پروژه تدوین سناریوهای آینده دانشگاه‌های مالزی با کمک مؤسسات ملی و طی چندین مرحله در سال ۲۰۰۷، با هدف ساخت آینده‌های بدیل اجرا شده‌است. افق زمانی این سناریوها ۱۰ ساله (تا سال ۲۰۱۷) است. مشخصه‌های این سناریوها عبارتند از (Kubler, 2010):

الف- ایجاد بازارهای جدید در بخش آموزش عالی برای جذب گروه‌های مختلف دانشجویان

ب- دسترسی باز به دانش بر اساس فناوری‌های نوین

ج- خصوصی‌سازی بخش آموزش عالی و تأمین مالی آن توسط بخش خصوصی

د- توجه به منافع ملی

ه- لغو حقوق مالکیت فکری

سناریو اول: دانشگاه‌ها به دولت وابسته‌اند و آموزش تقاضامحور است. دانشجویان از قدرت انتخاب برخوردارند، این انتخاب‌ها بر اساس بازار کار صورت می‌پذیرد و رشته‌هایی که بیشتر انتخاب شوند، پیشرفت خواهند کرد.

سناریو دوم: دانشگاه‌ها به دولت وابسته‌اند و آموزش عرضه-محور است. و به حقوق مالکیت فکری توجه چندانی نخواهد شد. به دلیل هزینه‌های پایین زیرساخت‌های اطلاعاتی موجود و دسترسی راحت به آموزش عالی، بازاری نیز شکل نخواهد گرفت.

سناریو سوم: براساس این سناریو صرفاً به تقاضا محور شدن آموزش توجه شده است. بین دانشگاه‌ها برای جذب دانشجویان

روند تغییر جمعیت انجام داده‌اند و بر اساس این بررسی سناریوهایی را تدوین کردند (Kubler, 2010):

سناریو اول: به دلیل تغییرات جمعیتی، دانشجویان در این دوره مسن‌تر از دانشجویان گذشته خواهند بود، تأمین بودجه بخش آموزش عالی عموماً از طریق دولت صورت می‌پذیرد و رقابت بین دانشجویان افزایش می‌یابد.

سناریو دوم: فرصت ایجاد بازارهای ویژه و ارائه برنامه‌های کم هزینه‌تر برای گروه‌های دانشجویی به وجود می‌آید. تأمین کنندگان غیرسنتی که بر رشته‌های تحصیلی کم هزینه تمرکز دارند، افزایش یافته و رقابت بین این تأمین‌کنندگان و تأمین کنندگان سنتی افزایش می‌یابد.

سناریو سوم: دولت بودجه آموزش عالی را تأمین می‌کند، تمرکز مؤسسات اغلب بر تقاضای کارکنان برای افزایش مهارت‌ها و کیفیت است، به دلیل کاهش بودجه دولت، بیشتر دانشجویان به صورت مجازی و پاره‌وقت تحصیل می‌کنند.

ب- طی پژوهش دیگری که در سال ۲۰۱۰ در کشور انگلیس انجام شد، با توجه به پیوستگی و ارتباط مستقیم آموزش عالی و بازار دانشجویان بین‌المللی، سناریوهای ذیل درباره آینده آموزش عالی (ملی و بین‌المللی) در این کشور تدوین شدند (Blass, 2010):

سناریو اول: در این سناریو تمرکز صرفاً بر خصوصی بودن است و ملی شدن یا بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها مورد توجه نیست. متخصصان بازار (صنعت و تجارت) با دانشگاه‌ها و محققان دانشگاهی همکاری می‌کنند.

سناریو دوم: در این سناریو نیز پذیرش دانشجویان مد نظر است. آموزش عالی به دو بخش محض و کاربردی تبدیل می‌شود. پژوهش از جانب انجمن‌های تحقیقاتی^۱ تأمین مالی می‌شوند. بنابراین بخش آموزش عالی تا حدی به دولت وابسته است و تا حدی هم به بخش خصوصی.

سناریو سوم: دانشگاه‌ها ملی هستند و به دولت وابسته‌اند. رقابت بین دانشگاه‌ها به صورت ملی است. اعضای جامعه دانشگاهی از منزلت اجتماعی کمتری نسبت به افراد متخصص در کار دارا هستند و به دلیل از بین رفتن حق مالکیت فکری، تولید دانش ارزشمند نیست. توجه به منافع ملی در اولویت است.

¹ Research Councils

مؤسسات خصوصی از طریق استخدام دانشجویان ممتاز، و توسعه کارهای تحقیقاتی کسب درآمد می‌کنند و نهادهای دولتی از این فعالیتها از طریق تخصیص بودجه و ... حمایت خواهند کرد. دانشجویان بر اساس ابعاد مختلف یادگیری، مانند میزان دانش سیاسی، تجارب کاری و تجاری و دروسی که به صورت بر خط ارائه شده‌اند، ارزیابی می‌شوند.

سناریو چهارم : حفظ اطلاعات شخصی از حملات اینترنتی مورد توجه قرار خواهد گرفت، آموزش از دور راهبرد اصلی و کلیدی بسیاری از مؤسسات خواهد بود، نرم‌افزارهای هوشمند محتوایی ابداع می‌شوند که همان اعمالی را که دانشجویان انجام می‌دهند، انجام خواهند داد، مانند نوشتن و یافتن اطلاعات با کیفیت و ارزیابی و تصویرسازی از اطلاعات.

سناریو پنجم : برونسپاری فعالیتها به سازمان‌های خارجی در بسیاری از دانشگاهها مرسوم خواهد شد و با توسعه یادگیری برخط، تعداد کمی از دانشگاهها فضای فیزیکی خود را حفظ خواهند کرد، بنابراین دانشکده و کتابخانه فقط به صورت مجازی وجود خواهند داشت.

۳- دسته‌بندی سناریوها

در ادامه سناریوهایی که در فوق مطرح شدند، براساس مواردی چون چشم‌انداز ملی، جهانی، منطقه‌ای و پیشران‌های مهم تأثیرگذار بر شکل‌گیری این سناریوها در جدول ۱ دسته‌بندی شده‌اند. در این دسته‌بندی، معیار انتخاب مهم‌ترین پیشران‌ها، پیشران‌های تأثیرگذار بر تعیین جایگاه سناریوها در فضای سناریو بوده‌اند.

رقابت به وجود می‌آید و درصد زیادی از درآمد دانشگاه از محل شهریه دانشجویان و بخش خصوصی است.

سناریو چهارم : دانشگاهها خصوصی‌اند و آموزش عرضه‌محور است. دانشگاهها کمتر از جانب دولت تأمین مالی می‌شوند، توجه آموزش عالی و رشته‌های تحصیلی محدود به صنایع ملی است.

سناریو پنجم : در این سناریو صرفاً به عرضه محور شدن آموزش توجه شده‌است. براساس این سناریو دانشگاهها خودگردان می‌شوند و به عنوان محل‌هایی محسوب می‌شوند که در آنها یادگیری صرفاً باهدف یادگیری به‌صورت حضوری صورت می‌پذیرد.

۲-۴- سناریوهای آموزش عالی امریکا

این سناریوها بر اساس تحقیقی که در سال ۲۰۰۹ توسط انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی و دانشگاهی امریکا و با چشم‌انداز ۱۵ ساله (تا سال ۲۰۲۵) انجام شد. در این بررسی ۲۶ سناریوی مختلف درباره آینده آموزش و یادگیری در دانشگاه‌های امریکا تدوین شده‌اند. این سناریوها، اطلاعات جامعی را در زمینه‌های مختلف، مانند فرهنگ دانشگاهی، اطلاعات جمعیت‌شناسی، تحصیلات از راه دور، جهانی شدن و ... فراهم آورده‌اند. در نهایت از بین این سناریوها موارد تکراری حذف شده و سایر موارد مهم به صورت خلاصه در قالب پنج سناریو ذیل بیان می‌شوند (Staley, 2010):

سناریو اول : در آینده همه افراد جامعه از تحصیلات عالی برخوردار خواهند بود. دانش و تجارب متخصصان و استادان در شبکه‌های وب به اشتراک گذاشته می‌شود. دوره‌های دانشگاهی به صورت مجازی ارائه می‌شوند. پیشرفت فناوری باعث سهولت مطالعات پژوهشگران خواهد بود.

سناریو دوم : ارتباط بین محققان دانشگاهی و مؤسسات تجاری گسترش خواهد یافت، نمونه‌ای از این نوع ارتباطات، انتشار آثار علمی و تحقیقاتی به صورت برخط از طریق همکاری بین محققان و مؤسسات تجاری است. به دلیل بحران اقتصادی روبه رشد، دانشگاهها کاهش هزینه‌های محیطی، انسانی و سایر هزینه‌های مالی را اساس عملکرد خود قرار می‌دهند. برهمین اساس آموزش از راه دور یکی از راهکارهای دستیابی به این موارد خواهد بود.

سناریو سوم : در واکنش به افزایش خلاقیت در خارج از کشور امریکا، دولت با بخش خصوصی همکاری خواهد کرد.

جدول ۱ تحلیل سناریوهای آموزش عالی

عنوان پژوهش	سال اجرای پژوهش	چشم-انداز	محدوده مکانی پژوهش	قلمرو پژوهش	پیش‌ران‌های اصلی سناریو
سناریوهای مرکز مطالعات سیاستگذاری آموزش عالی	۲۰۰۱	۱۰ سال	هلند	ملی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - بین‌المللی سازی - خصوصی سازی بخش آموزش عالی
سناریوهای مرکز مطالعات سیاستگذاری آموزش عالی	۲۰۰۴	۱۵ سال	اروپا	منطقه‌ای	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی - توسعه فناوری
سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی	۲۰۰۳	۲۰ سال	اروپا	جهانی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - جهانی شدن و بین‌المللی شدن - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی - توسعه فناوری
سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی	۲۰۰۴	۲۰ سال	اروپا	جهانی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - جهانی شدن و بین‌المللی شدن - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی - تغییرات جمعیت - توسعه فناوری
سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در حوزه پژوهش	۲۰۰۶	۲۰ سال	اروپا	جهانی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - توجه به منافع ملی - جهانی شدن و بین‌المللی شدن - توسعه فناوری - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی
سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در حوزه آموزش	۲۰۰۶	۲۰ سال	اروپا	جهانی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - توجه به منافع ملی و منطقه‌ای - جهانی شدن و بین‌المللی شدن - توسعه فناوری - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی
سناریوهای کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در حوزه آموزش	۲۰۰۶	۲۰ سال	اروپا	جهانی	فردگرایی - جمع‌گرایی - توسعه فناوری - غلبه سازوکارهای بازار بر بخش آموزش عالی
سناریوهای آینده آموزش عالی کشور انگلیس	۲۰۰۵	۲۰ سال	انگلیس	ملی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی - تغییرات جمعیت - توسعه فناوری
سناریوهای آینده آموزش عالی کشور انگلیس	۲۰۱۰	۲۰ سال	انگلیس	ملی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی - توسعه فناوری
سناریوهای آینده دانشگاه‌های مالزی	۲۰۰۷	۱۰ سال	مالزی	ملی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - جهانی شدن و بین‌المللی شدن - توسعه فناوری - غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی
سناریوهای آموزش عالی آمریکا	(۲۰۰۹)	۱۵ سال	امریکا	ملی	مسائل اقتصادی و تأمین مالی - جهانی شدن و بین‌المللی شدن - توسعه فناوری

آینده آموزش عالی باید سناریوهایی که براساس مهم‌ترین پیش‌ران‌های اثر گذار بر آینده آموزش عالی (مانند مسائل مالی و اقتصادی، جهانی شدن، تغییرات فناورانه و...) شکل گرفته‌اند، مد نظر قرار گیرند.

۵- مراجع

- [1] E.Blass,A.Jasman, S.Shelley;" Visioning 2035: The future of the higher education sector in the UK",*Elsevier*;2010
- [2] Glenn,j.c.;"Introduction to Future Research Methodology Series";*AC/UNU Millennium Project, Future Research Methodology*, 1994
- [3] H.Gul,S.Gul,E.Kaya,A.Alican;"Main trends in the world of higher education,internationalization and institutional autonomy";*Procedia Social and Behavioral Sciences*;2010; pp 1879-1883
- [4] J.Kubler, N.Sayers;" Higher Education Futures: Key Themes And Implications For Leadership And Management", *Leadership Foundation for Higher Education*;2010;pp 6-67
- [5] R.Miller;" The Future of the Tertiary Education Sector: Scenarios for a Learning Society", *OECD-CERI*;2003

همانطور که مشاهده می‌شود مهم‌ترین پیش‌ران‌های شکل‌دهنده آینده در سطح جهانی و ملی عبارتند از: مسائل اقتصادی و تأمین مالی، جهانی شدن و بین‌المللی شدن، توسعه فناوری، غلبه نیروهای بازار بر بخش آموزش عالی و تغییرات جمعیت که نسبت به پیش‌ران‌های قبلی در درجه دوم اهمیت قرار دارد.

۴- نتیجه‌گیری

همچنانکه اشاره شد، آینده آموزش عالی از روندهای مختلفی مانند افزایش تعداد دانشجویان بین‌المللی، دگرگون شدن وضعیت فیزیکی دانشجویان، چند فرهنگی شدن، تجاری شدن آموزش عالی و تلاش برای ایجاد بازارهای رقابتی در زمینه آموزش عالی، کاهش سطح بودجه در آموزش عالی، افزایش توقعات درباره کیفیت آموزش، توسعه همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی و... تأثیر می‌پذیرد. بنابراین برای توجه و بررسی

- [6] J. Staley, J. Malenfant; "FuturesS Thinking For Academic Librarians: Higher Education In 2025", *Association of College and Research Libraries*;2010
- [7] Puglisi.M; "The Study Of The Futures: An Overview Of Futures Studies Methodologies"; *SURF (Centre for Sustainable Urban and Regional Futures)*;pp.445-454 ,2004
- [8] S. Vincent-Lancrin;" Building Futures Scenarios for Universities and Higher Education: an international approach", *Policy Futures in Education; Volume 2; 2004*;pp 250-260

[9] اصفهانی.م؛ «آینده‌نگری علم و فناوری»؛ مرکز نشر دانشگاهی؛ سال اول؛ ۱۳۸۹؛ صص ۲۶-۴۰.

